

Kolganzen op de wieken voor sneeuw en vorst

De winter van 2009/10 was de sneeuwrijkste sinds 30 jaar. Dat leverde enig ongemak op, maar voor de vogelaar braken mooie tijden aan. Zo waren er grootscheepse verschuivingen in de vogelwereld, en dat in een soms betoverend mooi landschap. Een van de meest spraakmakende fenomenen was de sneeuwvlucht van (vooral) Kolganzen. Trektellers kunnen erover meepraten en dankzij www.trektellen.nl is het fenomeen ook goed vastgelegd.

Ganzentrek

In Nederland verblijven tegenwoordig jaar- rond zo'n 280.000 ganzen (zie elders in dit nummer), die in het winterhalfjaar worden aangevuld met ruim 1,5 miljoen overwint- raars. Ze vliegen heel wat af, van slaapplek naar voedselgebied, van voedselgebied naar drinkplek en tussen voedselgebieden onder- ling. Verstoring, al dan niet moedwillig, doet het aantal vliegbevingen nog eens toene- men. Geen wonder dus dat overvliegende ganzen op veel trektelposten tot de dagelijkse kost behoren. Toch zijn 'echte' trekbevingen (over langere afstanden) meestal wel te onderscheiden van meer lokale verplaat- singen. 'Echte' trekkers vliegen doorgaans hoog en gericht, terwijl lokale bewegingen op geringere hoogte plaatsvinden en vaak over vaste routes tussen slaapplek en foer- ageergebied. Natuurlijk is het onderscheid tussen beide categorieën wel eens schimmig en worden trektelegevens voor een bepaald deel 'vervuild' met lokale vogels. Maar toch, de dagen dat ganzen massaal op de wieken gaan om gericht te verkassen, springen er altijd uit.

Harde jongens (en meisjes)

Bij veel vogels vindt de najaarstrek min of meer gepiekt plaats waarna een rustige peri- ode intreedt die tot de voorjaarstrek aan- houdt. Bij ganzen is het beeld gecompliceer- der. Los van de ruitrek van Grauwe Ganzen, in sommige delen van Nederland een opval- lend verschijnsel, is het in de zomermaanden nogal rustig. In oktober en november vindt veel doortrek plaats en arriveren de eerste overwinterraars. Tegenwoordig is in novem- ber vaak al het grootste deel van de win- terpopulatie aanwezig. In de wintermaan- den is het een komen en gaan van groepen die binnen Nederland en het aangrenzende deel van Duitsland en Vlaanderen verhuizen. Tot massale verplaatsingen komt het alleen onder invloed van winterse omstandigheden. Daarvoor is echter wel wat nodig. Hoewel de eerste inval van vorst en sneeuw van het seizoen – in ons land of ten noordoosten daarvan – vaak wel gevolgd wordt door enige ganzenverplaatsingen, treden massale trek-

bewegingen pas op wanneer het echt bar wordt. Een goed voorbeeld is de winter van 2009/10.

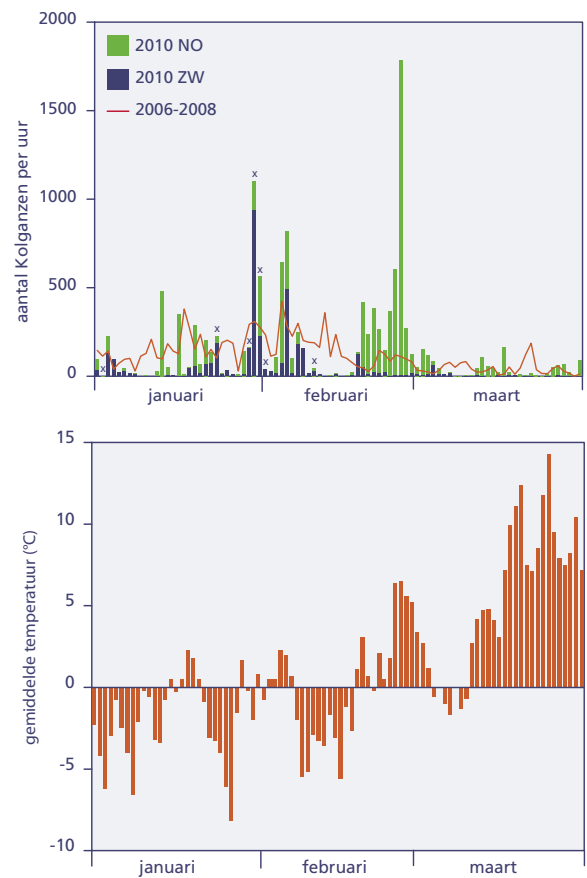
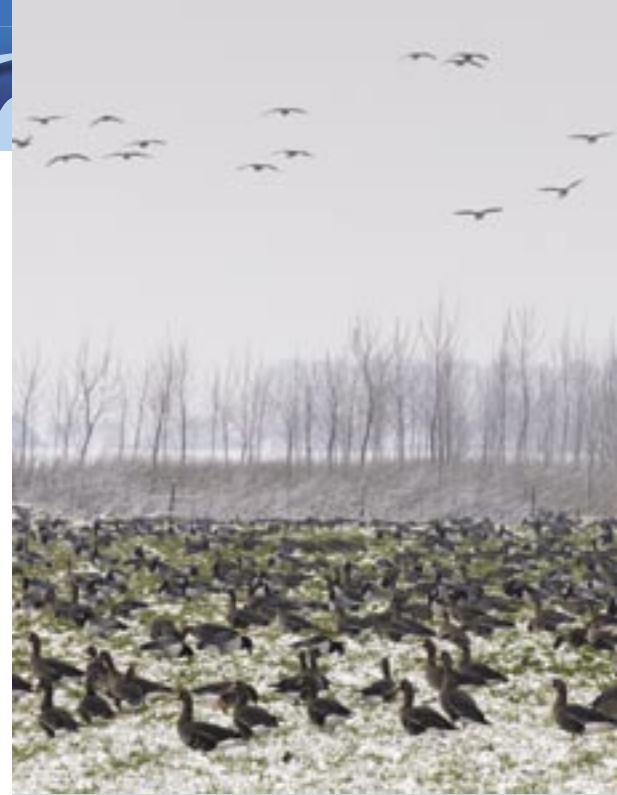
Winter 2009/10

De winter van 2009/10 zal ons niet zozeer heugen vanwege de temperaturen, want die waren wel laag maar niet extreem. Hoewel er volop geschaatst kon worden, was het niet een echte schaatswinter en kwam een Elfstedentocht nooit serieus in beeld. Dat heeft veel te maken met een veel opvallender fenomeen: de sneeuwval. Voor het eerst sinds 1978/79 hadden we weer eens een echte sneeuwwinter, en dat hebben we geweten. Zouttekorten bij de strooidiensten, enorme files, maar ook langlaufen in Nederland; niet iets om snel te vergeten. Binnen ons land kreeg vooral Oost- en Noordoost-Nederland een rijkelijke portie sneeuw, en in sommige regio's bleef het sneeuwdek meer dan 60 dagen liggen. In de landen ten oosten van ons was het nog een graadje erger, met vooral in het oosten van Duitsland enorme sneeuw- pakketten.

Toch duurde het enige tijd voordat de ganzen massaal reageerden. Elke keer dat zich een nieuwe sneeuwlaag aftekende, kwamen er wel ganzen los en soms behoorlijk veel (op 18 december rond 16.000 Kolganzen over Ketelbrug, 5100 over IJmeerdijk en 3400 over De Horde bij Lopik). Dit betrof waar- schijnlijk grotendeels verplaatsingen bin- nen Nederland, vooral van Friesland naar Zuidwest-Nederland. Het duurde tot het laatste weekend van januari voordat zich een stroom uit het oosten komende Kolganzen ontladde.

Gedenkwaardig weekend

Het laatste weekend van januari 2010 zal door menige trekteller niet snel vergeten worden. Op 28 en 29 januari was er nog niet veel aan de hand, en werden alleen langs de IJmeerdijk meer dan 1000 trekkende Kolganzen genoteerd. De volgende dag, zater- dag 30 januari, vond heel toepasselijk de lan- delijke contactdag voor ganzentellers plaats in Arnhem. Belangstellenden die 's ochtends door het rivierengebied naar de vergaderplek

Figuur 1. Kolgans, gemiddeld aantal trekkers per uur in januari-maart 2010 (strenge winter, met onder- scheid van trek in noordoostelijke en zuidwestelijke richting; met een X zijn dagen aangegeven met relatief veel sneeuwval in delen van het land) en 2006-08 (zachte winters). Ter vergelijking is het temperatuurverloop te Eelde weergegeven.

Brandganzen en Kolganzen in de sneeuw, Drimmelen, 4 februari 2009. Foto: Hans Gebuis

Kolganzen met een Brandgans trekken over de telpost de Horde, Lopik, 18 december 2009. Foto: Arjan Boele

reisden, zagen overal aan de horizon massa's Kolganzen pal naar west vliegen.

Dat werd bevestigd door de trektellers. Vooral in het westelijk rivierengebied hoefden ze zich niet te vervelen, met 22.191 trekkende Kolganzen in de Dordtse Biesbosch, 14.688 te Kinderdijk en 8170 in Hardenhoek bij Werkendam. De dag erop, zondag 31 januari, herhaalde het spektakel zich op iets minder grote schaal. De hoogste aantallen werden vastgesteld op Hardenhoek (9000) en Malden bij Nijmegen (6021). Net als een dag eerder bleef de trekbaan hoofdzakelijk beperkt tot een strook dwars over Nederland. Ten noorden van de lijn Katwijk-Utrecht-Winterswijk en ten zuiden van de lijn Middelburg-Den Bosch-Mook werden slechts op enkele telposten grote aantallen gemeld (2737 op 30 januari langs IJmeerdijk, 5275 op 31 januari langs Margarethapolder bij Terneuzen). Sommige telposten zagen zelfs geen enkele gans passeren. Op 1 februari was de golf voorbij. Twaalf telposten noteerden samen slechts 681 Kolganzen.

Ringaflezingen geven aan dat de Kolganzen die op 30 en 31 januari 2010 massaal westwaarts koersten boven het rivierengebied, afkomstig waren van pleisterplaatsen diep in Duitsland en wellicht nog oostelijker. Het is opmerkelijk hoe lang deze vogels de barre sneeuwomstandigheden daar hebben getrotseerd! Een deel van hen is neergestreken in het Deltagebied, West-Vlaanderen en het westelijk rivierengebied. Wanneer de terugtrek precies plaatsvond, is onbekend; vermoedelijk is deze opgelost in de wegtrek van de al aanwezige Kolganzen.

Latere terugtrek

Al enkele dagen na de sneeuwrush, op 4 en 5 februari, trokken duizenden Kolganzen in noordoostelijke richting over trektelposten

in West-Nederland. Dit viel samen met een dooiperiode die blijkbaar voor nieuwe treklust zorgde. Tegelijkertijd bleven zich echter ook Kolganzen naar ZW spoeden, wat tot een chaotisch trekbeeld op sommige telposten leidden. Een eerste golf van massale, uitsluitend NO georiënteerde wegtrek werd eind februari vastgesteld, in een baan schuin over het land. Dit viel samen met een fikse temperatuurstijging (figuur 1). Op 26 februari passeerden enorme aantallen de IJmeerdijk (11.726), Buitenpost in Friesland (35.340) en de Eemshaven (38.180). Vervolgens werden nog tot het laatst van maart behoorlijke aantallen Kolganzen op de trektelposten gezien. Ganzentellingen laten zien dat in het Paasweekend van 3-4 april het laatste grote contingent Kolganzen vertrok. Daarmee verliep de trek in het voorjaar van 2010 wat later dan in 2006-08. In die jaren, volgend op zachte winters, vond de wegtrek minder gepiekt plaats. Veel Kolganzen verlieten het land tussen half januari en half februari (figuur 1).

Ook veel Brandganzen

Bleef de wintervlucht eind januari in het oostelijk rivierengebied in hoofdzaak beperkt tot Kolganzen, in het westelijk deel waren Brandganzen zeker zo talrijk als gevolg van het leeglopen van Friesland. Op 30 januari was het aantal Brandganzen bijna niet bij te houden in de Dordtse Biesbosch (77.721) en de Hardenhoek (39.850). Massale trek was eerder in de winter alleen vastgesteld op de IJmeerdijk (33.909 op 19 januari), al ging het toen om chaotische bewegingen eerst naar ZW en later weer terug. De terugtrek was vooral in het noordoosten van het land een spectaculair gebeuren (op 26 februari 31.370 over Buitenpost en 21.320 over Eemshaven). De andere gansesoorten reageerden duidelijk minder heftig op het weer. Massale trek van Toendrarietganzen bleef uit, in tegenstelling tot de winter van 2008/09 die in Oost-Nederland en Duitsland eveneens koud was. Dit correspondeert met een relatief gering aantal ringaflezingen van vogels die normaliter in Oost-Duitsland verblijven. Van de zeldzamer gezen viel vooral het versterkte optreden van Witbuikrotganzen op (zie SOVON-Nieuws 2010 nr. 1). Overtuigende Taigarietganzen bleven, enigszins tegen de verwachting in, uitermate schaars in deze sneeuwwinter.